

Miten auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännöstehtävät vastaavat tutkinnon tavoitteita erikoisalojen kääntämisen näkökulmasta?

Marja Kivilehto
Tampereen yliopisto

Abstract

In the Finnish Examination for Authorised Translators, language and translation skills are tested with two translation assignments that are assessed on the basis of equivalence with the source text and target-language acceptability and readability. One of the assignments is in the field of law and administration; the other is selected by each candidate from among four special fields. The source texts are intended to pose relevant translation problems for the examinees. In this article, my aim is to find out what kinds of translation problems the source texts pose, and relate the problems to the requirements of the examination and to the typical characteristics of special-field texts. The material consists of the assessed translations in the language pairs German–Finnish and Finnish–German from the examinations held in 2012–2014. The results show that the translation problems in the material were mostly lexical and related to culture-specific special-field terminology, but syntactic and textual problems also occurred. The prevalence of lexical problems is in line with both the examination requirements and the nature of special-field texts, but the presence of syntactic and textual problems suggests that the examination also tests the candidates' overall language and translation skills.

Keywords: translation of special-field texts, authorised translation, translation problems

Asiasanat: erikoisalojen tekstien kääntäminen, auktorisoitu kääntäminen, käännösongelmat

1 Johdanto

Auktorisoitu kääntäjä laatii laillisesti päteviä käännöksiä, tyypillisesti viranomaiskäyttöön ja erilaisista asiakirjoista, kuten todistuksista tai oikeuden päätöksistä. Joulukuussa 2007 voimaan tulleen lainsäädännön mukaan¹ auktorisoidun kääntäjän pätevyyden voi hankkia kerrallaan yhteen kielipariin ja käännössuuntaan (esimerkiksi saksa–suomi) joko osallistumalla Opetushallituksen järjestämään tutkintoon tai suorittamalla kääntämisen alan maisterintutkinnon, johon sisältyvät erikseen määritellyt auktorisoidun kääntämisen opinnot. (Mäntyranta & Kinnunen 2015.)

¹ Tässä artikkelissa tarkastelen vain nykymuotoista auktorisoitua kääntämistä. Sitä edeltänyttä virallisen kääntäjän tutkintoa ja sen ongelmia on käsitelty etenkin Kaarina Hietanen (2005).

Auktorisoidulta kääntäjältä edellytetään sellaisia taitoja, että hän pystyy suoriutumaan vaativista käännoestehtävistä, jotka edustavat usein jotakin erikoisalaa. Kääntäjän tulee ymmärtää rakenteellisesti monimutkaisia tekstejä ja osata tulkita eri alojen sanastoa. Taitoja mitataan auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa, johon kuuluu kaksi käännoestehtävää: pakollinen lain ja hallinnon käännoestehtävä ja valinnainen erikoisalan tehtävä.² Käännoesten arvioinnissa kiinnitetään huomiota tarkkuuteen ja oikeaan tulkintaan. Kääntäjän tulee osata tulkita yksityiskohdat oikein, eikä hän saa laventaa tai kaventaa merkitystä. Silti käännoksen tulee olla luontevaa kohdekieltä. (Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteet 2012: 8–10.) Käytännössä kääntäjä siis tasapainottelee tarkkuuden ja luontevuuden välillä.

Auktorisoitu kääntäminen yhdistetään usein erikoisalojen teksteihin, ts. vaativaan ammattisanastoon ja erikoisalojen termeihin. Auktorisoitu kääntäminen tarjoaa kuitenkin myös muita haasteita. Erikoisalojen teksteissä käytetään erikoiskieliä, joiden pohjana on yleiskieli. Näin ollen erikoisalojen tekstien kääntämisen haasteet ovat jossain määrin samoja kuin muiden tekstien haasteet. Haasteita tuottavat niin syntaksi kuin eri tekstikonventiotkin (ks. esim. Gotti 2011). Kaikki erikoisalan käännookset eivät vaadi auktorisoitua kääntämistä, eikä kaikki auktorisoitu kääntäminen ole erikoisalojen tekstien kääntämistä. Molemmille yhteinen tekstilaji on kuitenkin asiakirja: asiakirjoissa esiintyy erikoiskieltä, ja niistä saatetaan tarvita laillisesti pätevä käänno. Asiakirjoihin liittyy yleensä jonkinlaisia sisältö- ja muotovaatimuksia, vaikka ne pelkistetyimmillään ovat kirjallisia, kuvallisia tai muulla tavoin aikaansaatuja esityksiä (ArkistoL 831/1994, 6 §). Tyypillisiä esimerkkejä käännettävistä asiakirjoista ovat erilaiset todistukset ja oikeuden päätökset (Mäntyranta & Kinnunen 2015: 219–220).

Auktorisoidun kääntämisen opettajana olen pohtinut erikoisalojen kääntämisen ja auktorisoidun kääntämisen yhteyksiä käännoestehtäviä laatiessani. Olen pyrkinyt opetuksessani noudattamaan Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteissa (2012) mainittuja osaamistavoitteita, jotta opiskelijat saisivat samat valmiudet kuin mitä auktorisoidun kääntäjän tutkinnon suorittaneilla on. Käännoestehtävillä on näin ollen testattu toisaalta auktorisoituun kääntämiseen liittyvää tietoutta, toisaalta kieli- ja kääntämistaitoa, joka ilmenee yleis- ja erikoiskielten osaamisena.

Auktorisoidulta kääntäjältä vaadittavien taitojen ja tutkinnossa käytettävien käännoestehtävien yhteydet alkoivat kiinnostaa minua niin paljon, että halusin selvittää, miten käännoestehtävät vastaavat tutkinnon tavoitteita erikoisalojen kääntämisen näkökulmasta. Näkökulmani on siis erikoisalojen kääntäminen, eikä esimerkiksi käännoestehtävien relevanttius (vrt. Hietanen 2005: 176). Lähestyn kysymystä vuosina 2012–2014 saksasta suomeen ja suomesta saksaan käännettyjen tekstien pohjalta.³ Ennen kuin siirryn aineistoon, käsittelen tarkemmin, minkälaisia vaatimuksia erikoisalojen tekstit asettavat kääntäjän kieli- ja kääntämistaidolle ja minkälaista yleis- ja erikoiskielten osaamista auktorisoidun kääntäjän tutkinto edellyttää.

² Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa *lakia ja hallintoa* ei määritetä erikoisalaksi. Kääntämisen ja muun viestinnän näkökulmasta kyse on kuitenkin erikoisalasta (ks. Gotti & Šarčević 2006).

³ Tutkimuslupa aineiston käyttöön saatu 14.12.2015.

2 Erikoisalojen kääntämisen asettamat vaatimukset

Erikoisalojen kääntäminen määritellään usein sellaisten tekstien kääntämiseksi, jotka vaativat erikoisalojen osaamista ja jotka eivät edusta kaunokirjallisuutta. Tällaisia aloja ovat muun muassa luonnontieteet ja tekniikka, talous ja markkinointi sekä oikeus. (Gotti & Šarčević 2006: 9.) Tässä artikkelissa rajaan erikoisalojen tekstit käsittämään ne erikoisalat, jotka esiintyvät auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa, eli lain ja hallinnon (oikeusalan), talouselämän, tekniikan, lääketieteen ja koulutuksen tekstit.

Lain ja hallinnon teksteissä käytetään oikeuskieltä, jolla kuvaillaan, säännellään ja toimitaan, mikä näkyy eri tekstilajien kielenkäytössä (Šarčević 1997; ks. Cao 2010: 191). Ongelmia oikeuskieltä käännettäessä aiheuttavat toisaalta eri oikeusjärjestelmien välillä kääntäminen, toisaalta oikeuskielen piirteet: juridisten termien monimerkityksisyys, kielenkäytön abstraktisuus, tautologia, lyhenteiden käyttö ja lauserakenteiden monimutkaisuus (Cao 2010: 192; Mattila 2011: 111–116). Oikeusalan käännöksiä arvioitaessa tärkeitä kriteereitä ovat juridinen tarkkuus ja johdonmukaisuus, yksittäisten käännösratkaisujen sopivuus suhteessa valittuun käännöstrategiaan ja yleiskielen korrektius (Prieto Ramos 2015: 24).

Talouselämän teksteillä on samoja funktioita kuin lain ja hallinnon teksteillä, mikä ei ole yllättävää, jos ajatellaan, että esimerkiksi sopimus voidaan luokitella joko lain ja hallinnon tai talouselämän tekstiksi. Ongelmia talouselämän tekstejä käännettäessä eivät aiheuta niinkään monimutkaiset lauserakenteet kuin sanasto. Tyypillistä talouselämän sanastolle ovat uudissanat, metaforat ja termit (Resche 2013). Uudissanat voivat realisoitua lainasanoina, sanaliittoina, yhdyssanoina, lyhytsanoina ja kontaminaatioina. Metaforat puolestaan voivat olla niin vakiintuneita, ettei niitä tunnisteta metaforiksi. Termeissä ongelmia tuottavat ilmausten epämääräisyys ja uusien alojen tuleminen osaksi talouden alaa. (Resche 2013: 86–90, 134, 215, 253.)

Tekniikan alan tekstit eivät kielenkäytön funktioiden näkökulmasta eroa lain ja hallinnon tai talouselämän teksteistä. Samassa tekstissä voidaan kuvata, ohjeistaa, mainostaa ja vedota lainsäädäntöön. Tyypillinen esimerkki monifunktioisesta tekstistä on käyttöohje. Käyttöohjeiden lisäksi tavallisia tekniikan alan tekstilajeja ovat erilaiset tekniseen dokumentaatioon kuuluvat tekstit, kuten asennus- ja huolto-ohjeet sekä tuotesitteet, -luettelot ja -kuvaukset. Ongelmia tekniikan alan tekstejä käännettäessä aiheuttavat sanasto ja morfologiset erityispiirteet. Lisäksi tekniikan alan tekstit sisältävät muitakin kuin kielellisiä elementtejä. Erilaiset kuvat, symbolit ja merkit ovat keskeisiä. (Schubert 2010.)

Myös lääketieteen teksteillä on erilaisia funktioita. Niillä kuvataan, ohjeistetaan ja mainostetaan. Tyypillisiä käännettäviä tekstilajeja ovat tutkimusartikkelit, lääkeselosteet, potilasohjeet ja laitteiden ohjelmistot. Ongelmia lääketieteen tekstejä käännettäessä aiheuttaa ennen kaikkea sanasto. Vaikka lääketieteessä pyritään termien yhdenmukaisuuteen, on synonymia, ja jossain määrin myös polysemia, tyypillistä. Omia haasteita tuovat lisäksi lyhenteet ja mittayksiköt. Lääketieteen tekstejä käännettäessä keskeiseen asemaan nousevat myös eettiset pohdinnat. Kyse on ihmisten terveydestä ja joskus jopa hengestä. (Jeskanen 2016; Montalt 2011.)

Koulutuksen alan tekstit voivat sijoittua kasvatustieteeseen, mutta toisaalta niitä voidaan luokitella myös lain ja hallinnon teksteiksi, erityisesti jos on kyse koulu- ja tutkintotodistuksista tai tutkintoon kuuluvista määräyksistä. Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa olevista erikoisaloista koulutus saattaa vaikuttaa tutuimmalta ja helpoimmalta: kaikkihan ovat käyneet koulua ja tuntevat koulujärjestelmän. Helppous on kuitenkin usein näennäistä. Ensinnäkin kasvatustieteen termit ovat monimuotoisia: on vaikea sanoa, mikä on termi ja mikä on yleiskielen sana. Toiseksi termien taustalla olevat käsitteet voidaan ymmärtää eri tavalla kasvatustieteen eri näkökulmista. (Kansanen 2004: 52–70; Kivilehto 2008.)

Edellä olen pohtinut erikoisalojen kääntämistä lähinnä kielenkäytön näkökulmasta. Erikoisaloihin ei yleensä liitetä kulttuuria, mutta Radegundis Stolze (2010) esittää, että kulttuuri on olennainen osa erikoisalojen kääntämistä ja sen vaikutus näkyy kielen eri tasoilla. Samalla tavalla myös kieltenväliset erot ja niiden aiheuttamat haasteet heijastuvat erikoisalojen kääntämiseen kielen eri tasoilla.

3 Auktorisoidulta kääntäjältä edellytettävä kieli- ja kääntämistaito erikoisalojen kääntämisen näkökulmasta

Kuten johdannossa mainitsin, auktorisoidulta kääntäjältä edellytetään sellaista kieli- ja kääntämistaitoa, että hän selviytyy vaativista erikoisalojen käännoستهتävistä. Kieli- ja kääntämistaito ilmentää niin yleiskielen taitoa kuin erikoisalojen osaamistakin. Kääntäjän tulee ensinnäkin hallita sekä lähde- että kohdekielen yleiskieli Eurooppalaisen viitekehyksen tasolla C2. Erikoisalojen osaaminen näkyy puolestaan eri aloille tyypillisen kielenkäytön hallintana. (Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteet 2012: 8–10.) Erikoisalojen kielenkäytön hallinta tarkoittaa sitä, että kääntäjä tunnistaa erikoisalojen kielten leksikaaliset, syntaktiset ja tekstuaaliset erityispiirteet (ks. esim. Gotti 2011: 25–104) ja osaa ilmaista ne tarkoituksenmukaisesti kohdekielellä.

Leksikaaliselta kannalta kääntäjän on hyvä muistaa samaviitteisyyden ja sanojen perusmerkitysten keskeisyys. Erikoisalojen viestinnässä on tavoitteena, että yksi termi vastaa yhtä käsitettä ja että lähtökohtana on sanan perusmerkitys, ei sen kuvaannollinen merkitys. Erikoisalojen termit ovat mielellään myös tarkkarajaisia, läpikuultavia ja lyhyitä. Toisaalta erikoisaloilla voidaan suosia metaforia, ja alun perin konkreettiset ilmaukset voivat saada kuvaannollisen merkityksen. Oikeuskielessä käytetään toistoa ja arkaistisia sanoja. Tavallisia ilmauksia ovat esimerkiksi *lupaan ja vakuutan*, ja vaatimuksen sijaan puhutaan *vaateesta*. (Ks. Gotti 2011: 25–47.)

Syntaksin näkökulmasta kääntäjän on suotavaa huomioida ellipsin, partisiippien ja nominalisaation käyttö, kuten myös leksikaalinen tiheys ja lauseiden kompleksisuus. Ellipsi ilmenee joidenkin kielten osalta esimerkiksi käyttöohjeissa, joissa voidaan jättää pois artikkeleita ja prepositioita tiiviyn aikaansaamiseksi. Tekniikan alalla suositaan puolestaan partisiippia sivulauseen sijaan, ja talouselämän teksteissä genetiivi-ilmaus voi korvata sivulauseen. Erikoisalojen teksteissä on paljon sisältösanoja suhteessa kieliopillisiin sanoihin, mikä aiheuttaa leksikaalista tiheyttä. Lisäksi lauserakenne voi olla kompleksinen. (Ks. Gotti 2011: 49–78.)

Tekstitason erityispiirteitä ovat jäsentely, argumentaatio ja tekstilajien ulkoasuun liittyvät seikat. Erikoisalojen teksteissä jäsentely on tyypillisesti ongelmalähtöinen, argumentaatio rakentuu väitteiden ja niiden perustelujen varaan, ja tekstilajin ulkoasuun liittyvillä seikoilla, kuten asettelulla, voi olla merkitystä tekstejä tulkittaessa. Kappaletason tekstuaalisia erityispiirteitä ovat puolestaan esimerkiksi teema–reemarakenteet. Lausetasolla tekstuaaliset erityispiirteet ilmenevät muun muassa toiston suosimisena. (Ks. Gotti 2011: 79–104.)

Erikoisalojen kielten hallinta ilmenee siis kielenkäytön eri tasoilla. Nämä tasot otetaan huomioon myös auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännoksiä arvioitaessa. Arvioinnissa tarkastellaan niin yksittäisten sanojen, kokonaisten virkkeiden kuin koko tekstinkin kääntämistä. (Ks. Käännoštehtävien arviointiperusteet 2016.) Käännoštehtävät laaditaan puolestaan niin, että lähdetekstit edustavat kunkin erikoisalan kielenkäyttötapaa ja tuovat esiin myös kulttuurisidonnaisia piirteitä. Lähdetekstien valinnan kriteereihin kuuluvat lisäksi lauseopillinen ja sanastollinen vaatavuus. (Käsikirja 2016: 5.)

4 Kääntäminen auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa: esimerkkinä kieliyhdistelmä saksa–suomi–saksa 2012–2014

Selvittääkseni, miten auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännoštehtävät vastaavat tutkinnon tavoitteita erikoisalojen kääntämisen näkökulmasta, tarkastelin tutkinnossa vuosina 2012–2014 käännoosuunnissa saksa–suomi ja suomi–saksa arvioituja käännoksiä.⁴ Kiinnitin huomiota eri virhetyyppien yleisyyteen: laskin virhetyyppien kokonaismäärät ja tarkastelin, miten erilaisia virheitä oli luokiteltu. Virheiden luokittelu oli lähtökohtana luvussa 4.2 esitettävälle analyysille.

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa ei paljasteta tutkinnon suorittajien eikä arvioijien nimiä. Käännoksissa on tutkinnon suorittajan tutkintonumero ja arvioijan kohdalla merkintä ”Arvioija 1” tai ”Arvioija 2”. Tutkimusta varten olen koodannut aineiston, mutta tässä artikkelissa kooditietoja ei paljasteta. Myös muut aineiston tunnistamista edistävät tiedot, muun muassa eritellyt tutkintovuodet, on jätetty pois.

4.1 Aineisto ja menetelmä

Vuosina 2012–2014 auktorisoidun kääntäjän tutkintoon osallistui yhteensä 14 tutkinnon suorittajaa käännoosuunnissa saksa–suomi ja suomi–saksa. Tutkinnon suorittajista 13 osallistui tutkintoon käännoosuunnassa saksa–suomi ja 1 käännoosuunnassa suomi–saksa. Tutkinnon läpäisi suorittajista kaksi. Kun tutkinnon suorittajat tekevät kaksi käännosta ja käännoukset arvioi kaksi (vuonna 2013 kolme) arvioijaa, on arvioitujen käännosten määrä 68. Eniten erikoisaloiksi valittiin talouselämää ja lääketiedettä. Myös tekniikka ja koulutus olivat edustettuina. Tutkinnon suorittajien jakautuminen eri erikoisalojen välille heijastanee erityyppisten tekstien käännostarvetta. Saksa on

⁴ Ruotsin käännoksista ks. Kivilehto (2016).

Suomen tärkeimpiä kauppakumppaneita (Tilastokeskus 2016), ja siksi talouselämän erikoisalan suosio on ymmärrettävää.

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa sovelletaan virheperustaista arviointia, jossa virheet jaotellaan sen mukaan, liittyvätkö ne **sisällön** vastaavuuteen lähdetekstin kanssa (S) vai kohdekielisen tekstin **hyväksyttävyyteen** ja luettavuuteen (H) (ks. Käännöstehtävien arviointiperusteet 2016⁵). Koska halusin selvittää, miten käännöstehtävät vastaavat tutkinnon tavoitteita erikoisalan kääntämisen näkökulmasta, valitsin analyysini kohteiksi 10 virhetyyppiä, jotka luokittelin Gottin (2011) mallia soveltaen leksikaalisiksi, syntaktisiksi ja tekstuaalisiksi käännösongelmiksi⁶. Pois jätin sellaiset virhetyypit, joita en pystynyt sijoittamaan mainittuihin luokkiin, esimerkiksi oikeinkirjoitusvirheet (H3 ja H7).

Leksikaalisia käännösongelmia edustavat virhetyypit S2, S7, S8 ja H6, syntaktisia S6, H1 ja H5 ja tekstuaalisia virhetyypit S3, H2 ja H4 oheisen taulukon 1 mukaan.

Taulukko 1: Virhetyypit luokiteltuina käännösongelmien mukaan

Käännösongelma	Virhetyyppi ⁷
Leksikaalinen	S2=Väärä termivalinta, joka johtaa käännöksen väärään tulkintaan
	S7=Yksittäinen sisällöllisesti tai kulttuurisesti epätarkka, sopimaton tai epärelevantti sana-/termivalinta, joka ei kuitenkaan välttämättä johda käännöksen väärän tulkintaan
	S8=Lähdekielen kulttuuri- ja yhteiskuntakontekstin kannalta puutteelliset tai virheelliset käännösvastineet
	H6=Yksittäiset tyyllirikkeet ja epäidiomaattiset ilmaukset
Syntaktinen	S6=Väärin tulkittu rakenne
	H1=Rakennevirhe, joka on omiaan aiheuttamaan väärän tulkinnan
	H5=Rakennevirhe, joka ei aiheuta väärää tulkintaa
Tekstuaalinen	S3=Käännösfunktion huomiotta jättäminen, joka johtaa epätasmoiseen lopputulokseen
	H2=Tekstin tai lauseen termistön tai tyylin epäjohdonmukaisuus
	H4=Tekstin tai lauseen informaatorakenteen kannalta epäadekvaatti käännös

Leksikaalisiksi käännösongelmiksi valitsin virhetyypit, joissa on kyse sanatason vastineongelmista. Syntaktiset ongelmat koskevat puolestaan rakenteita ja tekstuaaliset

⁵ Vuosina 2012–2014 arviointitaulukko oli hieman toisenlainen. Virhetyyppi S7 tarkoitti 'sisällöllisesti tai kulttuurisesti epätarkkaa sananvalintaa' ja S8 'kulttuuri- tai yhteiskuntakontekstin kannalta puutteellista käännösvastinetta'. Aineisto on analysoitu kyseisten vuosien arviointitaulukon mukaan.

⁶ *Käännösongelmiksi* rajaan tässä artikkelissa ne kääntäessä syntyneet ongelmat, joiden tuloksena on arvioijien käännöksessä havaitsema *käännösvirhe*. Käännöstutkimuksessa käännösongelma voidaan kuitenkin määritellä laajemmin (ks. esim. Tieteen termipankki 2017).

⁷ Virhetyypit on kuvattu vuosien 2012–2014 arviointitaulukon mukaan.

ongelmat teksti- ja lausetason ilmiöitä, esimerkiksi asioiden esittämisjärjestystä. Toki esimerkiksi virhetyyppi H2 (tekstin tai lauseen termistön tai tyylin epäjohdonmukaisuus) voidaan luokitella leksikaaliseksi käännösongelmaksi ja H4 (tekstin tai lauseen informaatorakenteen kannalta epäadekvaatti käänнос) syntaktiseksi käännösongelmaksi, mutta kyseisten virhetyyppien moninaisten ilmenemismuotojen vuoksi luokittelin ne tekstuaalisiksi käännösongelmiksi.

4.2 Analyysi

Seuraavassa tarkastelen aineistoa niin, että käsittelen käännösongelmia käännöstehtävien mukaan. Ensin on vuorossa lain ja hallinnon käännöstehtävä ja siihen liittyvät leksikaaliset, syntaktiset ja tekstuaaliset ongelmat. Seuraavana ovat vuorossa valinnaiset erikoisalot ja niiden ongelmat. Erikoisaloja ei eritellä tarkemmin aineiston suppeuden vuoksi.

4.2.1 Laki ja hallinto

Vuosina 2012–2014 kaikki lain ja hallinnon lähdetekstit käännösuunnissa saksa–suomi ja suomi–saksa olivat asiakirjoja. Kahta tapausta lukuun ottamatta kyse oli oikeudenkäyntiasiakirjoista, useimmiten oikeuden päätöksistä. Kahdessa tapauksessa kyse oli muusta asiakirjasta: toisessa pöytäkirjan otteesta ja toisessa yksityisestä asiakirjasta. Ulkoasultaan asiakirjat noudattavat lähdekulttuurinsa konventioita. (Ks. Vanhat tutkintotehtävät 2016.)

Aineiston perusteella lain ja hallinnon käännösongelmat olivat lähinnä leksikaalisia, mikä käy ilmi taulukosta 2. Leksikaalisia ongelmia oli selvästi eniten, seuraavaksi eniten syntaktisia ja vähiten tekstuaalisia.

Taulukko 2: Lain ja hallinnon käännösongelmat

Käännösongelma	n	%
Leksikaalinen	278	79 %
Syntaktinen	43	12 %
Tekstuaalinen	31	9 %
Yhteensä	352	100 %

Lain ja hallinnon termit voivat olla monimerkityksisiä ja abstrakteja, mutta oman haasteensa tuo myös tekstien kulttuurisidonnaisuus, mikä ilmenee oikeusjärjestelmiä kuvaavista ilmauksista. Saksan korkein oikeus on *Bundesgerichtshof*, kun taas Suomen korkeimmasta oikeudesta suositellaan käytettäväksi saksaksi ilmausta *Oberster Gerichtshof* (Tuomioistuinsanasto 2001: s.v. korkein oikeus). Ylipäänsä leksikaalisten

ongelmien ratkaiseminen edellyttää termien takana olevien käsitteiden ymmärtämistä. Esimerkiksi saksan *Tenor* ei ole 'päätos' eikä 'asia', vaikka ilmaisujen voidaan katsoa olevan lähellä toisiaan. Juridisessa kielenkäytössä "päätos" on koko ratkaisu perusteluineen, kun taas *Tenor* ilmentää 'ratkaisun keskeistä sisältöä'. Vastaavanlaiset tapaukset olivat aineiston perusteella keskeisiä leksikaalisia haasteita saksan käännöksissä.

Leksikaalisten seikkojen lisäksi lain ja hallinnon tekstit tuottivat myös syntaktisia ongelmia. Monimutkaiset lauserakenteet olivat ongelmallisia, mutta aina ei kyse ollut monimutkaisesta lauserakenteesta, vaan lauseita yhdistävien adverbien ja konjunktoiden tulkinnasta. Esimerkki 1 koskee ilmausta *insoweit als* ja sen käännöstä. Esimerkissä on ensin lähdetekstin vastaava kohta ja sen jälkeen käännös. Puheena oleva asia on lihavoitu.

- (1) Näherer Ausführungen bedarf es lediglich **insoweit, als** die Angeklagten – inhaltlich im Wesentlichen übereinstimmend – die Verwertung der Erkenntnisse aus den genannten Telefonüberwachungsmaßnahmen beanstanden (A.), und sich der Angeklagte R. gegen die Besetzung des Gerichts mit nur zwei Berufsrichtern wendet (B.).

Tarkempia selvityksiä tarvitaan **vain, koska** syytetyt – sisällöllisesti oleelliselta osin yhtäpitävästi – arvostelevat puhelinvalvontatoimenpiteiden kautta saatujen tietojen käyttöä (A.) ja syytetty R. vastustaa tuomioistuimen koostumista vain kahdesta virkatuomarista (B.).

Ilmaus *insoweit als* on käännetty ilmauksella *vain koska*, mikä jyrkentää lauseiden välisiä merkityssuhteita. Sopivampi käännös olisi "sikäli kuin" tai "siltä osin kuin".

Syntaktiset ongelmat liittyivät toisaalta lähdetekstin ja käännöksen vastaavuuteen, toisaalta korrektiin kohdekielen muotoiluun. Lähdeteksti ja -kieli ohjaavat kääntäjän toimintaa, eikä ole epätavallista, että käännökseen jää ilmaisuja, joita kääntäjä ei välttämättä kirjoittaisi, jos lähdeteksti ei olisi vaikuttamassa taustalla. Saksasta käännettäessä sanajärjestyksen ja lauserakenteen on hyvä olla erityisen huomion kohteina, jotta kohdekielestä tulee kohdekielen normien mukaista. Esimerkki 2 valaisee asiaa.

- (2) Unmittelbar nachdem der LKW die Hamburger Freihafenzonen verlassen hatte (Fall 1) bzw. bevor der LKW in einer Lagerhalle in Berlin vollständig entladen war (Fall 2), **stellten die Zollbehörden** aufgrund von Observationen die Zigaretten sicher und verhafteten die Fahrer, die beide noch im Jahr 2008 wegen Steuerhinterziehung bzw. gewerbsmäßigen Schmuggels zu Freiheitsstrafen verurteilt wurden.

Välittömästi sen jälkeen, kun kuorma-auto oli jättänyt Hampurin vapaasatama-alueen (Teko 1) tai ennen kuin kuorma-auto oli täydellisesti purettu (Teko 2), **ottivat** suorittamansa tarkkailunsa perusteella **tulliviranomaiset** turvaamistoimenpiteenä savukkeet haltuunsa ja pidättivät kuljettajat, jotka molemmat vielä vuoden 2008 kuluessa tuomittiin veropetoksesta tahi vastaavasti ammattimaisesta salakuljetuksesta vapausrangaistuksiin.

Kun saksassa päälausetta edeltää sivulause, päälauseen predikaatti tulee ennen subjektia. Suomen kielessä käänteiselle sanajärjestykselle ei ole kuitenkaan perustetta, vaan suora sanajärjestys (*tulliviranomaiset ottivat*) on käypä.

Tekstuaalisiksi ongelmiksi luokiteltuja ongelmia oli aineistossa vähän. Ne liittyivät asioiden esittämisjärjestykseen ja koskivat enemmänkin lause- ja kappaletasoa kuin tekstitasoa.

Kokonaisuutena voidaan sanoa, että lain ja hallinnon tekstien ongelmat olivat lähinnä leksikaalisia ja syntaktisia, jossain määrin myös tekstuaalisia. Tämä ilmenee mainittujen ongelmien yleisyydestä mutta myös arvioijien käännöksiin kirjaamista yleisarvioista. Arviointien mukaan ongelmia oli tuomioistuinten nimien, lyhenteiden ja oikeusalan käsitteiden kääntämisessä. Myös jotkin yleiskielen ilmaukset ja verbimuodot tuottivat ongelmia.

4.2.2 Erikoisalat

Vuosina 2012–2014 valinnaisten erikoisalojen lähdetekstit olivat tekstilajeiltaan vaihtelevia. Lääketieteen tekstit olivat potilaskuvauksia ja tekniikan tekstit turvamääräyksiä. Talouselämän teksteinä käytettiin talousennustetta ja rahastokuvausta. (Ks. Vanhat tutkintotehtävät 2016.) Koulutusalan teksti oli puolestaan dosentin tehtävää koskeva sääntö. Erikoisalan tekstien tehtävänannot oli usein (4/8 tapauksessa) määritetty niin, että käännoästä tarvitaan oikeudenkäynnissä, mikä toi kääntämiseen juridisen ulottuvuuden.

Valinnaisten erikoisalojen ongelmat olivat pääosin leksikaalisia, mikä käy ilmi taulukosta 3. Myös syntaktisia ja tekstuaalisia ongelmia esiintyi.

Taulukko 3: Erikoisalojen käännoäsongelmat

Käännoäsongelma	n	%
Leksikaalinen	189	66 %
Syntaktinen	66	23 %
Tekstuaalinen	32	11 %
Yhteensä	287	100 %

Lääketieteen, tekniikan, talouselämän ja koulutuksen alan kieliin lainataan sanoja muista kielistä, ja kääntäjän pohdittavaksi jää, onko lainasanalle olemassa kotoperäinen vastine vai onko suotavaa käyttää sitaatti- tai käännoäslainaa. Esimerkki 3 valaisee asiaa.

- (3) Der Dachfonds wird gemäß seinen Fondsbedingungen (Anlageschwerpunkt) gezielt in andere Fonds investieren. Beispiel: Anlage in Länderfonds, Regionenfonds, Globalfonds, **Emerging-Market-Fonds** usw. Wegen dieser Anlageform wird ein Dachfonds auch ein „**Funds-of-Fund**“ bezeichnet.

FOF-rahasto sijoittaa rahastohehtojensa (sijoitusten painopisteen) mukaan suunnitelmallisesti toisiin rahastoihin. Esimerkki: sijoitus maarahastoon, aluerahastoon, globaaliin rahastoon, **emerging-market** -rahastoon (käänt. huom. 2) jne. Tämän sijoitusmuodon vuoksi tätä rahastoa kuvataan **fund of funds** -käsitteellä.

Esimerkissä 3 on kaksi englanninkielistä lainasanaa (*Emerging-Market* ja *Fund-of-Fund* [sic!]), jotka molemmat on käännetty sitaattilainoina. Myös saksan sana *Dachfonds* on käännetty vierasperäisellä lyhenteellä *FOF* sen sijaan että olisi käytetty käänöslainaa *kattorahasto* tai kotoperäistä vastinetta *rahasto-osuusrahasto*. Saksassa on paljon talouselämän termejä, jotka on lainattu englannista ja jotka ovat vakiintuneet saksan kieleen (ks. esim. Burmasova 2010: 224). Niitä voi näin ollen käsitellä ”saksalaisina”, eikä lainasanan käyttö käänöksessä ole tarpeellista. *Emerging-Market-Fonds* on siis *kehittyvien markkinoiden rahasto* ja *Fund-of-Funds rahasto-osuusrahasto*.

Leksikaaliset ongelmat voivat ilmetä sanojen ja termien lisäksi myös symboleina, mittayksiköinä ja tuotemerkkeinä. Aineistossa on muutama tekniikan alan symboli ja mittayksikkö sekä lääkenimi. Ne vaativat kääntäjältä lähinnä tarkkuutta. Koulutuksen alan teksteissä oman lisänsä tuo kulttuurisidonnaisuus. Esimerkkeinä voidaan mainita ilmaukset *Kultusministerkonferenz* ja *Habilitationskommission*, jotka liittyvät Saksan hallinto- ja koulutusjärjestelmään.

Syntaktiset ongelmat eivät välttämättä liittyneet erikoisalan kieleen vaan olivat yleiskielen ilmiöitä, jotka aiheuttivat ongelmia ehkä lähdetekstin muun haastavuuden takia. Esimerkissä 4 on kyse *hätte geführt* verbimuodon kääntämisestä.

- (4) Der Patient moniert, die Verordnung von einer Tablette Furosemid STADA 500 mg sei fehlerhaft gewesen und **hätte** zu einer erheblichen schmerzhaften körperlichen Reaktion sowie Kreislaufzusammenbruch und stationärer Behandlungsbedürftigkeit **geführt**.

Potilas huomauttaa, että Furosemid STADA 500mg lääkkeen määrääminen oli virheellistä, ja **olisi voinut johtaa** verenkierron luhistumiseen ja pysyvään hoidon tarpeeseen.

Kääntäjä on tulkinnut muodon *hätte geführt* modaalisuutta ilmaisevaksi, vaikka kyse on menneen ajan konjunktiiivista, jota käytetään epäsuoran kerronnan merkkinä. Suomen kielessä epäsuora kerronta ilmaistaan usein indikatiivilla tai selvyuden vuoksi konditionaalilla (VISK 2004: § 1592).

Selkeämmin kohdekieleen liittyvä syntaktinen seikka oli suomen kielen taivutuksen laiminlyöminen. Lyhenteisiin ei ollut aina lisätty taivutusmuotoja, ja sijamuotoja käytettiin joissakin tapauksissa norminvastaisesti. Nämä ovat enemmänkin esimerkkejä kohdekielen hallinnan puutteesta tai käänösprosessin tuottamasta interferenssistä kuin erikoisalan kääntämisen ongelmista.

Tekstuaaliset ongelmat liittyivät yksittäisten elementtien kääntämiseen. Tekstuaalisia ongelmia oli ylipäänsä suhteessa vähän verrattuna leksikaalisiin ja syntaktisiin ongelmiin. Esimerkki 5 valaisee yhtä tekstuaalista ongelmaa, informaattiorakenteen puutteellista välittämistä.

- (5) Die aufgrund von Müdigkeit, Husten, vor allem nächtliche Schweißausbrüche und Thoraxschmerzen angefertigte Thorax-Röntgenaufnahme **wurde** – wie sich später herausstellte **fälschlicherweise** – **unauffällig befundet**.

Potilaasta väsymyksen, yskän ja ennen kaikkea yöllisten hikoilukohtausten ja rintakipujen vuoksi otettu keuhkojen röntgenkuvalöydös **tulkittiin** – kuten myöhemmin kävi ilmi – **erheellisesti**² [kääntäjän huomautus] **normaaliksi**.

Esimerkissä 5 sana *unauffällig* liittyy verbimuotoon *wurde befundet*. Käännöksessä sana *normaaliksi* (*unaffällig*) on erotettu verbistä ja sijoitettu ilmauksen *erheellisesti* (*fälschlicherweise*) yhteyteen. Informaattiorakenne olisi kuitenkin säilynyt tarkoituksenmukaisena, jos sana *normaali* olisi sijoitettu *tulkita*-verbin yhteyteen: *röntgenkuva tulkittiin normaaliksi – erheellisesti, kuten myöhemmin kävi ilmi*.

Kokonaisuutena voidaan sanoa, että valinnaisten erikoisalojen ongelmat eivät juuri poikenneet lain ja hallinnon alan ongelmista. Arvioijien antamien yleisarvioiden mukaan termit, lauserakenteet ja nimet tuottivat vaikeuksia. Myös konjunktiiivin käyttö ja viittaussuhteet olivat ongelmallisia.

5 Lopuksi

Tämän artikkelin tarkoituksena on ollut selvittää, miten auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännöstehtävät vastaavat auktorisoidun kääntäjän tutkinnon tavoitteita erikoisalojen kääntämisen näkökulmasta. Aineistonani olivat vuosien 2012–2014 saksan tutkintotekstit. Artikkelini alussa tarkastelin erikoisalojen kääntämistä erikoisaloittain ja sen jälkeen esittelin auktorisoidulta kääntäjältä vaadittavaa kieli- ja kääntämistaitoa erikoisalojen kääntämisen näkökulmasta.

Kuten analyysistäni käy ilmi, käännöstehtävien aiheuttamat ongelmat olivat lähinnä leksikaalisia. Leksikaalisten ongelmien keskeisyys on linjassa tutkintovaatimusten kanssa (ks. luvut 1 ja 3) ja kertoo siitä, että erikoisalan tekstit erottuvat yleiskielen teksteistä juuri sanastoltaan (Gotti 2011: 16–17; Taylor 2006: 31). Aineiston leksikaaliset ongelmat koskivat lähinnä kulttuurisidonnaisten ilmausten kääntämistä. Näin Stolzen (2010) näkemys erikoisalan käsitteiden kulttuurisidonnaisuudesta saa vahvistusta.

Sanaston keskeisestä roolista erikoisalan teksteissä kertoo sekin, että syntaktisia ja tekstuaalisia ongelmia oli vähemmän. Tutkinnon kannalta merkillepantavaa on, että syntaktisia ja tekstuaalisia ongelmia kuitenkin esiintyi. Ne tuovat esiin tutkinnon suorittajalta vaadittavan yleiskielen taidon merkityksen (ks. luku 3). Tutkinnon suorittajalla on oltava sellainen kielitaito, että hän tuntee molempien kielten järjestelmät ja osaa pitää ne erillään. Aineiston syntaktiset ja tekstuaaliset ongelmat koskivat lähinnä

sanajärjestystä, epäsuoraa kerrontaa ja informaatorakennetta, jotka eroavat saksan ja suomen kielten välillä.

Kokonaisuutena voidaan sanoa, että tutkitussa aineistossa auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännoستهتävät vastaavat tutkinnon tavoitteita erikoisalojen kääntämisen näkökulmasta. Käännoستهتävät tarjoavat haasteita tutkinnon suorittajalle, olipa kyse erikoisalojen aihepiirien tuntemuksesta tai sopivien kohdekielisten termivastineiden löytymisestä. Tämän aineiston perusteella voidaan sanoa, että käännoستهتässä lain ja hallinnon, talouselämän, lääketieteen, tekniikan ja koulutuksen alan tekstejä auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa tarvitaan niin hyvää yleiskielten ja erikoiskielten taitoa kuin myös kääntämistaitoa.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnossa arvioidut käännoستokset saksasta suomeen ja suomesta saksaan vuosina 2012–2014, yhteensä 68 arvioitua käännoستosta.

Kirjallisuuslähteet

ArkistoL 831/1994 = *Arkistolaki* 23.9.1994. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940831> [viitattu 22.12.2016].

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteet 2012. Määräykset ja ohjeet 2012:40. Helsinki: Opetushallitus.

Burmasova, Svetlana 2010. *Empirische Untersuchung der Anglizismen im Deutschen am Material der Zeitung Die WELT (Jahrgänge 1994 und 2004)*. Bamberg: University of Bamberg Press. Saatavissa: <https://opus4.kobv.de/opus4-bamberg/files/224/Burmasovaopusopt1e.pdf> [viitattu 22.12.2016].

Cao, Deborah 2010. Legal Translation. Teoksessa: Yves Gambier & Luc Van Doorslaer (eds) *Handbook of Translation Studies*, Volume 1. Philadelphia: John Benjamins, 191–195.

Gotti, Maurizio 2011. *Investigating Specialized Discourse*. Bern/New York: Peter Lang.

Gotti, Maurizio & Susan Šarčević 2006. Introduction. Teoksessa: Maurizio Gotti & Susan Šarčević (eds) *Insights into Specialized Translation*. Bern/New York: Peter Lang, 9–23.

Hietanen, Kaarina 2005. *Virallinen kääntäjä paljon vartijana. Ammattitoiminnan ja auktorisointimenettelyn yhteensovittamisen haaste*. Tampere: Tampere University Press.

Jeskanen, Jenny 2016. Life Sciences. Lääketieteen käännoستokset. Esitelmä. *Johdatus erikoisalojen käännoستoviestintään* -kurssi, Tampereen yliopisto 10.2.2016.

Kansanen, Pertti 2004. *Opetuksen käsitemaailma*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kivilehto, Marja 2008. PBL i fokus – översättning av fem fackbegrepp inom pedagogik. *Folkmålsstudier* 46, 37–49.

Kivilehto, Marja 2016. ”Käännösfunktion huomiotta jättäminen, joka johtaa epätasälliseen lopputulokseen”. Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon käännöstehtävien arvioinnista. Teoksessa: Pia Hirvonen, Daniel Rellstab & Nestori Siponkoski (toim.) *Teksti ja tekstuaalisuus. Text och textualitet. Text and Textuality. Text und Textualität*. VAKKI Publications 7. Vaasa: Vaasan yliopisto, 391–401.

Käännöstehtävien arviointiperusteet 2016. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/177405_arviointiperusteet_2016.pdf [viitattu 20.12.2016].

Käsikirja 2016. Auktorisoidun kääntäjän tutkinto. Toimintaohjeet tutkintotehtävien laatijalle. Helsinki: Opetushallitus.

Mattila, Heikki E. S. 2011. Oikeuslingvistiikka. Teoksessa: Maarit Niskanen (toim.) *Oikeusjärjestys. Osa I. 7. täydennetty painos*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 104–151.

Montalt, Vicent 2011. Medical Translation and Interpreting. Teoksessa: Yves Gambier & Luc Van Doorslaer (eds) *Handbook of Translation Studies*, Volume 2. Philadelphia: John Benjamins, 79–83.

Mäntyranta, Heli & Tuija Kinnunen 2015. Auktorisoitu kääntäminen. Teoksessa: Sirku Aaltonen, Nestori Siponkoski & Kristiina Abdallah (toim.) *Käännetyt maailmat. Johdatus käännösviestintään*. Helsinki: Gaudeamus, 219–233.

Prieto Ramos, Fernando 2015. Quality Assurance in Legal Translation: Evaluating Process, Competence and Product in the Pursuit of Adequacy. *International Journal for the Semiotics of Law* 28, 11–30.

Resche, Catherine 2013. *Economic Terms and Beyond: Capitalising on the Wealth of Notions: How Researchers in Specialised Varieties of English Can Benefit From Focusing On Terms*. Bern: Peter Lang.

Schubert, Klaus 2010. Technical translation. Teoksessa: Yves Gambier & Luc Van Doorslaer (eds) *Handbook of Translation Studies*, Volume 1. Philadelphia: John Benjamins, 350–355.

Stolze, Radegundis 2010. Kulturelle Aspekte beim Fachübersetzen. Teoksessa: Julian Maliszewski (Hrsg./ed.) *Diskurs und Terminologie beim Fachübersetzen und Dolmetschen. Discourse and Terminology in Specialist Translation and Interpreting*. Frankfurt: Peter Lang, 11–30.

Taylor, Christopher 2006. Which Strategy for Which Text? Translation Strategies for Languages for Special Purposes. Teoksessa: Maurizio Gotti & Susan Šarčević (eds) *Insights into Specialized Translation*. Bern/New York: Peter Lang, 27–53.

Tieteen termipankki 2017. Käännösongelma. Saatavissa: http://tieteentermipankki.fi/wiki/Keskustelu_K%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6stiede:k%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6songelma [viitattu 13.3.2017].

Tilastokeskus 2016. Kauppa. Saatavissa: http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_kotimaankauppa.html [viitattu 8.8.2016].

Tuomioistuintsanasto 2001. Helsinki: Edita.

Vanhat tutkintotehtävät 2016. Saatavissa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/auktorisoidut_kaantajat/vanhat_tutkintotehtavat [viitattu 20.12.2016].

VISK 2004 = Ison suomen kieliopin verkkoversio 2004. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php> [viitattu 22.12.2016].

Kirjoittajan esittely ja yhteystiedot

Marja Kivilehto toimii yliopistonlehtorina Tampereen yliopistossa. Hänen tutkimusaiheitaan ovat kääntämisen opettaminen ja auktorisoitu kääntäminen.

Sähköpostiosoite: marja.kivilehto (at) uta.fi